

Elektron Kitabxanaların Formalaşmasında Beynəlxalq Təcrübə və Standartlar

Elçin Məmmədov

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan
chingizoglu.elchin@gmail.com

Xülasə — Məqalədə elektron kitabxanaların inkişafı xronologiyası, elmi araşdırma istiqamət kimi inkişaf etməsi, bu sahədə beynəlxalq təcrübə standartlar təqdim edilmiş, Respublikamızda tətbiqi imkanları və gələcək perspektivləri araşdırılmışdır.

Açar sözlər — elektron kitabxana, inteqrasiya edilmiş kitabxana sistemləri, metaverilənlər, kataloqlaşdırma qaydaları, təsnifat sistemləri.

I. GİRİŞ

Tarixən proqnozlaşdırılan, o zaman üçün yeni elmi araşdırma istiqamətləri, mövhumat hesab edilən “İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları”, “elektron mühit” və s. bu kimi anlayışların XX əsrin ortalarından başlayaraq reallaşması, kompüter elmlərinin tədqiqat obyektlərinin artması bəşəriyyətin inkişaf tendensiyasının konseptual dəyişikliklərinə səbəb olmuşdur. XXI əsrin başlanğıcı ilə isə artıq yeni cəmiyyətin “İnformasiya Cəmiyyəti” konsepsiyasının əsası qoyuldu. İnformasiya cəmiyyəti quruculuğu prosesinin sürətlə inkişaf etdiyi bir dövrdə elmi-mədəni sərvətlərin əldə edilməsi, qorunması, təbliği və təşviqi kimi vacib vəzifələr, eləcə də vətəndaşların informasiya tələbatının ödənilməsinə xidmət edən elektron kitabxana resurslarının yaradılması böyük əhəmiyyət kəsb edir. Elektron kitabxanaların və onun e-xidmətlərinin yaradılması bibliometriya, bibliomayninq və s. kimi elmi problemlərin həlli, elektron kitabxana resurslarının menecmentinin təşkili, elektron kitabxananın xidmətlərindən istifadə üçün e-kreditlərin verilməsi və s. məsələlərin təşkilində önəmli elmi-texniki vasitədir [1].

II. ELEKTRON KİTABXANALARIN QISA XRONOLOGİYASI

Elektron kitabxanaların ideoloji və texnoloji inkişaf prosesini müşahidə etsək, şərti olaraq dörd mərhələyə bölmək mümkündür [2]:

Birinci nəsil elektron kitabxanalar 60-cı illərdə kitabxana elektron kataloqların (bibliografik metaverilənlərin) formalaşması ilə başladı;

İkinci nəsil elektron kitabxanalar 70-ci illərdən başlayaraq rəqəmsallaşdırma texnologiyalarının tətbiqi ilə fərqli və daha innovativ istiqamət aldı;

Üçüncü nəsil 80-90-cı illərdə isə elektron kitabxanaların formalaşmasında artıq İnteqrasiya Olunmuş Kitabxana

İdarəetmə Sistemləri, RFID texnologiyalar, smart texnologiyaların tətbiqi ilə müasir strukturlu ekosistemi təqdim edirdi.

Dördüncü nəsil elektron kitabxanalar isə hələ ki mövcud deyildir və bu sahədə artıq ilk elmi-təcrübə araşdırmalara başlanılmışdır.

Bu araşdırmaların əsas məqsədi kimi elektron kitabxana sistemlərinin strukturunun “amorflaşmasıdır. Qeyd edilən prosesi onunla izah etmək olar ki, artıq bu tip informasiya şəbəkələri müəyyən standart, protokol və s. elementlərlə məhdudlaşan, qapalı virtual məkandan azad olaraq daha geniş, səmərəli inteqrasiya və informasiya mübadiləsi imkanlarına malik olacaqlar. Gələcək nəsil elektron kitabxanalar haqqında proqnozlar edildikdə əsas xüsusiyyət kimi informasiya mübadiləsi obyektlərinin və ümumilikdə proseslərin yeni mexanizmlərinin formalaşması nəzərdə tutulur.

III. ELEKTRON KİTABXANALAR TƏDQIQAT OBYEKTİ KİMİ

Müasir elektron kitabxanaların konsepsiyası obyekt olaraq artıq Kitabxana və informasiya elmi araşdırmaları çərçivəsindən çıxaraq daha geniş miqyasda tarix elmləri, dilçilik elmləri və kompüter elmləri istiqamətlərində bir tədqiqat obyektinə inkişaf etməkdədir.

Bu tip informasiya şəbəkələri humanitar və dəqiq elmlərin qarşılıqlı inteqrasiya proseslərini formalaşdıran mühüm vasitələrdən biri kimi qəbul edilir. Nümunə üçün ötən əsrin 40-cı illərindən ilk dəfə italyan din xadimi Roberto Busa tərəfindən ideya kimi başlatılan sonradan isə **“Digital Humanities” (rəqəmsal humanitar elmlər aze.)** konsepsiyası kimi tanınan multiaspektli bir elmi-təcrübə istiqamət formalaşmışdır [3]. Burada baza prosesləri kimi humanitar elmlərin araşdırma proseslərində getdikcə sürətlənən informasiya texnologiyalarının nailiyyətlərinin tətbiqi məsələləri ön plana çəkilir [3]. Diqqət etsək rəqəmsal humanitar elmlər və elektron kitabxana anlayışlarının məqsəd və ideyaları çox istiqamətlərdə identivlik təşkil edir, aşağıda qeyd edilənləri müşahidə edək:

- mədəni irslə bağlı olan mənbələrin, resursların maşınla oxunan formata çevrilməsi;
- müxtəlif elementlərin semantik qeydiyyatı;
- elektron antologiyalar və taksanomiyalar sisteminin yaradılması;

- elektron sənədlərin yaradılması, xüsusilə vizuallaşdırma məsələləri və s.

Elektron kitabxanalarla əlaqəli olan digər ideoloji və texnoloji nümunələr kimi “digital history”, “digital media”, “digital heritage” və s. istiqamətləri müşahidə etmək olar.

Qeyd edilən texniki və metodoloji məsələlər, əsas verir ki, yaxın gələcəkdə elektron kitabxananın korporativ bir elmi araşdırma obyektini kimi formalaşması, bu sahədə aparılan tədqiqat sahələrinin çoxalması kimi məsələlər gələcək perspektivləri əks etdirsin.

IV. ELEKTRON KİTABXANALARIN FORMALAŞMASINDA BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏ VƏ STANDARTLAR

Müasir elektron kitabxanalarda beynəlxalq təcrübə və standartların tətbiq obyektini kimi aşağıda qeyd edilən əsas istiqamətlər mövcuddur:

- proqram təminatında beynəlxalq təcrübə;
- elektron resursların kataloqlaşdırma və təsvir qaydaları;
- rəqəmsallaşma və elektron arxivlər;
- elektron kitabxanaların formalaşmasında yeni texnologiyaların tətbiqi;

1. Proqram Təminatında Beynəlxalq Təcrübə

Proqram təminatı proseslərini ən aktual məsələlərdən biri kimi qeyd etmək olar. Xüsusilə son on illikdə elektron kitabxanaların idarə edilməsi üçün proqram təminatı istehsalçıları yüksək rəqabət prinsipi ilə fəaliyyət göstərirlər. Bu həm müsbət və həm də mənfi tərəfləri ilə müşahidə edilir. Müsbət tərəfləri əsaslı şəkildə kitabxana idarəetmə sistemlərinə yeni texnologiyaların tətbiqidir, klassik kitabxana fəaliyyət prinsiplərinin genişlənməsidir, mənfi tərəfləri isə daha çox maddi-texniki təminat, büdcə məsələlərində çatışmazlıqlardır ki, bir çox kitabxanalar bu səbəbdən qeyd edilən texnoloji prosesləri kompleks tətbiq edə bilmirlər.

Aşağıda təqdim edilən proqram təminatı növləri həm qlobal səviyyədə və həm də Respublikamızda geniş tətbiq edilən təcrübələrdəndir [4, 5, 6].

Kitabxana idarəetmə sistemləri sahəsində Innovative Interfaces (Sierra, Millennium KİS), ExLibris (Alma, Alephino KİS), Follet (Destiny KİS), OCLC (WorldShare KİS) və s. qlobal liderləri nümunə gətirmək olar;

İnformasiya axtarış maşınları istiqamətində ProQuest-in “Summon”, EBSCO-un “EDS” proqram təminatlarını nümunə gətirmək olar;

Elektron arxivlərin və kolleksiyaların formalaşması üçün isə bir çox açıq platformalı proqram təminatları vardır ki, bunlara DSpace, E-Prints, Omeka və s., ödənişli şərtlərlə isə OCLC-in “Content DM”, ExLibris-in “DigiTool” proqram təminatlarını nümunə gətirmək olar;

Təhlükəsizlik və inventarlaşma proseslərinin yeni mərhələsi RFID texnologiyaların tətbiq məsələləridir. Bu sahədə qlobal marketing liderləri “Biblioteka” və “3M” korporativ iş prinsipi ilə fəaliyyət göstərirlər, dünyanın bir çox kitabxana-informasiya şəbəkələrində tətbiq olunur.

Təsnifat, predmetləşmə və bibliografik məlumatların istifadəsi və mübadiləsi üçün **veb proqram** təminatları mövcuddur. Bu sahədə xüsusilə ABŞ Konqres Kitabxanasının təcrübəsini təqdim etmək olar. “LC Web” online proqram təminatı vasitəsilə ABŞ Konqres Kitabxanası təsnifat və predmetləşmə sisteminin səmərəli istifadəsi, elektron kitabxana informasiya resurslarına tətbiq edilməsi mümkündür. Digər nümunə isə OCLC şirkətinin “Connexion” qlobal kitabxanaların bazalarında toplanan bibliografik verilənlərin axtarışını, emalını və mübadiləsini təqdim edir.

Rəqəmsallaşma proseslərinin aparılması və elektron arxivlərin informasiya resurslarının formalaşması üçün proseslərinin aparılmasında **OCR** texnologiyasını dəstəkləyən **Fine Reader**: Form Reader ABBYY Software House tərəfindən istehsal edilmişdir və çap, əlyazma mətnlərin, təsviri formaların oxunmasında istifadə olunan mükəmməl proqram təminatlarındandır.

2. Elektron resursların kataloqlaşdırma, təsnifat və predmetləşmə qaydaları

Elektron informasiya resurslarının intellektual və səmərəli axtarış proseslərini reallaşdırmaq, informasiya mübadiləsində standartları müəyyən etmək, sistemli məlumatları formalaşdırmaq üçün xüsusi təhlil və emal işləri aparılır ki, bu resursların **kataloqlaşdırma** əməliyyatı kimi qəbul edilir. Nəzərə alsaq ki, Respublikamızda Kitabxanaşünaslıq məktəbinin formalaşması Azərbaycan SSR dövrünə təsadüf edib və bu sahədə uzun müddət sovet standartlarından istifadə edilib. Lakin qlobal informasiya cəmiyyətinə inteqrasiya etdikcə dünya təcrübəsində tətbiq edilən bir çox standart nümunələrini müşahidə etmək mümkündür:

Bu tətbiq olunan təcrübə nəticələri müşahidə edək [6]:

- Amerika Kitabxanaları Assosiasiyasının formalaşdırdığı **AACR2** (Anglo American Cataloging Rules ing.) İngilis-Amerikan Kataloqlaşdırma Qaydaları ikinci hissə;
- ABŞ, Kanada, Yeni Zelandiya, Avstraliya və Böyük Britaniyanın dəstəyi ilə təşkil edilən **RDA** (Resource Description and Access ing.) Resursun Təsviri və İstifadəsi;
- Avropada geniş tətbiq edilən **İSBD** (İnternational Standard Bibliographic Description ing.) Beynəlxalq Bibliografik Təsvir Standartı;
- Rusiya Federasiyası və həmçinin Azərbaycanda geniş tətbiq edilən **ГОСТ 2003 7.1**

Burada xüsusi olaraq “RDA” standartını qeyd etmək lazımdır. Bir neçə qayda və təcrübələrin bazasında yaradılan bu kataloqlaşdırma qaydası müxtəlif növ informasiya resurslarını, elektron sənədlərin mürəkkəb strukturlu bibliografik təsviri imkanlarını təqdim edir. Məlumat üçün Respublikamızda bu standart AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun Elektron Kitabxana Mərkəzində, ADA Universitetinin Kitabxanasında tətbiq edilir.

Maşınlaoxunan kataloq və metaverilənlər format və standartları. Bu proses ənənəvi kitabxana kataloqlarının

elektron mühitə keçid məsələlərini təşkil edir. Öncəki qeydlərdə birinci nəsil elektron kitabxanalardan bəhs edilmişdir, məhz bu texnoloji imkanların yaradılması ilə ilk dəfə olaraq elektron bibliografik metaverilənlər bazaları yaradılmağa başlanılmışdır. Bu format qlobal olaraq MARC (Machine Readable Catalog) maşınla oxunan kataloq olaraq tanınır və dünyanın bütün kitabxana idarəetmə sistemlərində dəstəklənir.

MARC21. İlk nümunə kimi ABŞ da *USMARC* və *CANMARC* (*United States MARC, Canadian MARC*) sonradan 1999-cu ildən etibarən *MARC21* kimi tətbiq edilən maşınla oxunan kataloq formatı müasir kitabxana-informasiya mühitində ən populyar olanıdır [8]. Sonrakı dövrlərdə digər ölkələrdə də milli MARC formatlarının formalaşdırılması işləri aparılmış lakin vahid standart prinsipi ilə MARC21 baza standart qəbul edilmişdir. Nümunə üçün Böyük Britaniya Milli Kitabxanası *UKMARC* (*United Kingdom MARC*) üzərində aparılan bütün işləri 2004-cü ildən başlayaraq zamanla dayandırmış və bütün prosesləri MARC21 formatına keçirmişdir [9].

Bu prosesləri nəzərə alaraq təxminən on il öncə AZMARC formatının yaradılması üzrə işlərin aparılması planlaşdırılırdı, lakin ehtimal olunur ki, öncə qeyd edilən qlobal proseslərin nəticəsi olaraq bir çox ölkələrdə vahid MARC formatının tətbiq edilməsi Azərbaycanda da bu sahədə işlərin dayanmasına səbəb olmuşdur. Hal-hazırda respublikamızda tətbiq edilən kitabxana idarəetmə sistemləri MARC21 formatını dəstəkləyir (İRBİS64 İKSin baza formatı UNIMARC təşkil edir), o halda Azərbaycan elektron kitabxana şəbəkəsində bu format baza standart kimi tətbiq edilə bilər.

Dublin Core. Dublin Nüvəsi (Dublin Core ing.) metaverilənlər toplusu 1995-ci ildə OCLC (Online Computer Library Center – Onlayn Kompüter Kitabxana Mərkəzi) və NCSA (National Center for Supercomputing Applications - Super Kompüterlərin Tətbiqi üzrə Mərkəz) arasında keçirilən müzakirələr nəticəsində həmin standartın yaradılması məsələsi meydana gəlmişdir. Çox zaman bu İrlandiyanın paytaxt şəhəri Dublinlə səhv salınır, lakin real olaraq bu görüşün ABŞ-ın Ohayo ştatının Dublin şəhərində baş tutduğundan standart “Dublin Core” adlandırılmışdır. Sonrakı inkişaf və əlaqəli proseslər DCMİ (Dublin Core Metadata İntiative) tərəfindən aparılmışdır. Elektron, veb resursların artması və kitabxana kataloq proseslərinin bu resursları tam təsvir edə bilməməsi adı çəkilən metaverilən nümunəsində yaranan texniki problemləri aradan qaldırır. Orijinal olaraq 15 Dublin Core elementi mövcuddur [10].

Elektron kitabxana şəbəkələrində informasiya resurslarının təhlili və emal prosesində digər vacib məsələ kimi **təsnifat və predmetləşmə** sistemləridir, bu informasiya resurslarının klasterləşdirilməsi, biliklərin müəyyənləşdirilməsində, elm sahələri üzrə bölünməsi və s. bu kimi intellektual proseslərdə vacib əhəmiyyət kəsb edir. Bununla əlaqədar qlobal səviyyədə müxtəlif taksanomiya mövcuddur [7]:

- ABŞ Konqres Kitabxanasının təsnifat və predmetləşmə sistemləri **“LCCS”** (*Library of Congress Classification System ing.*) və **“LCSH”** (*Library of Congress Subject Headings*);
- ABŞ-da OCLC şirkətinin təsis etdiyi **“DDC”** (*Dewey Decimal Classification ing.*) Dyuyi Onluq Təsnifat sistemi;
- Rusiya SSR dövründə formalaşdırılan **“ББК”** (*Библиотечно-библиографическая классификация rus.*) Kitabxana Bibliografiya Təsnifat sistemi hal-hazırda isə Rusiya Federasiyasının milli kitabxana təsnifat sistemi kimi qəbul edilib. Qeyd etmək lazımdır ki, Respublikamızda bir çox kütləvi kitabxanalarda bu təsnifat sistemi tətbiq edilir.
- Dyuyi Onluq Təsnifat Sistemi bazasında Belçikada formalaşan **“UDC”** (*Universal Decimal Classification*) Universal Onluq Təsnifat sistemi, Respublikamızda geniş tətbiq edilir. *Bu sual doğura bilər nə üçün məhz bu sistem tətbiq edilir?* Bu da Rusiya Federasiyası ilə bağlıdır, belə ki, əsas səbəb olaraq XX əsrin əvvəllərində Rusiya və Belçika siyasi, iqtisadi və mədəni münasibətləri yüksək səviyyədə olmuşdur, mədəniyyət istiqamətində mübadilə edilən məsələlərdən biri də UOT-un rus dilinə tərcümə edilməsi və Rusiya kitabxanalarında tətbiqi məsələləri olmuşdur. Sonradan isə zamanla bu təcrübə Azərbaycana da gəlmiş, qeyd olunduğu kimi Respublikamızın bir çox akademik kitabxanalarında tətbiq edilir.

Lakin son on illikdə müasir Azərbaycan kitabxana şəbəkələrinə qərb təcrübəsi sürətli inteqrasiya etmişdir. Məsələn AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun Elektron Kitabxana Mərkəzində, ADA Universitetinin Kitabxanasında, Şəmkir Zəka İntellektual Gənclər Mərkəzinin kitabxana-informasiya mərkəzində ABŞ Konqres Kitabxanası Təsnifat və Predmetləşmə sistemləri tətbiq edilir.

3. Rəqəmsallaşdırma və elektron arxivlər

Elektron kitabxana şəbəkələrində formalaşan resursların hamısı elektron əsaslı **“Born digital”**, olmur xüsusilə Respublikamızda fiziki resurslar üstünlük təşkil edir və bu sənədlərin rəqəmsallaşdırılması proseslərinə və bu sahədə təcrübəyə ehtiyac duyulur.

OCR texnologiyalar. Son dövrlərin ən aktual texnoloji tətbiqi kimi OCR texnologiyalar qəbul edilir.

OCR sistemlərinin aşağıdakı xüsusiyyətlərinə nəzər salmaq [11]:

- Simvolların şrift və ölçü fərqləri;
- Simvolların təsvirində dəyişikliklər (şəkildə ölçü dəyişməsi zamanı simvolların uyğunsuzluğu, itməsi və s.);
- Müxtəlif dilli mətnlərin olması

- Simvolların müxtəliflikləri, oxşar, xüsusi simvollar. Məsələn üçün Azərbaycan dilində bu “ə, ü, ö, ç” kimi spesifik hərfləri göstərmək olar.

Obrazların tanınması yüksək meqapikselli foto aparatlar vasitəsi ilə, müxtəlif skan prosesləri ilə elektron sənədlərin yaradılmasıdır. Vizual və mətn sənədlərin elektron emalı prosesi sənəd məlumatlarının elektronlaşdırılması texnologiyaları və ümumilikdə elektron kitabxanaların yaradılmasında geniş istifadə edilə bilər.

4. Elektron kitabxanaların formalaşmasında yeni texnologiyaların tətbiqi;

Öncəki bölmələrdə qeyd edildiyi kimi elektron kitabxanalar bir araşdırma obyektinə olaraq bir çox elm sahələrinin tədqiqat istiqamətinə çevrilirlər. Müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının son nailiyyətlərinin elektron kitabxanalarda tətbiqi aktual məsələlərdən biri kimi qiymətləndirilir və bu sahədə müxtəlif beynəlxalq təcrübələr və standartlar mövcuddur.

Bulud texnologiyaları. Bu texnologiyaların əsas xüsusiyyəti kimi yaddaş qurğuları, informasiya resurslarının, proqram təminatının virtual fəzada fəaliyyət və xidmət prinsipləri təqdim edilir. Bu texnologiyaların iş strukturu müəyyən edilmiş sistem təyinatı və xidməti modellər üzərində qurulur. Məsələn üçün sistem təyinatı olaraq “Özəl” bulud və xidməti olaraq “SaaS” (Software as a service ing.) ‘proqram təminatı xidməti kimi’ modelində inteqrasiya edilmiş kitabxana idarəetmə sistemləri mövcuddur [4], nümunə üçün ‘Innovative Interfaces’ şirkətinin ‘Sierra’ sistemini misal çəkmək olar. Biblioqrafik verilənlər bazasının formalaşmasında və xidmət təklif etməsində isə OCLC şirkəti “Connexion” online və tətbiq modulları vasitəsilə biblioqrafik yazıların, nüfuzlu faylların və s. əlaqəli məlumatları “Paas” (Platform as a service) ‘Platforma xidməti kimi’ xidməti modelində təqdim edilir.

Respublikamızda bu texnologiyaların elektron kitabxana informasiya mühitində tətbiqi məsələlərində ilk təcrübələr artıq başlanılmışdır. Bu proses hələ ki bir tərəfli baş verir, belə ki, respublikamızda kitabxanalar daha çox bu xidmətlərdən yararlanırlar. Elektron kitabxana şəbəkələri inkişaf etdikcə bur proseslərin lokallaşdırılması, bu sahədə milli səviyyədə xidmət proseslərinin inkişaf etdirilməsi proqnozlaşdırılır.

Biometrik texnologiyalar. Biometriya (Biometrics ing.) subyektin fizioloji parametrlərini (barmaq izi, səs, üz cizgiləri və s.) istifadə edərək şəxsiyyətin müəyyənəşdirilməsi texnologiyasıdır. Biometrik texnologiyaların tətbiq istiqamətləri informasiya və maddi obyektlərin istifadəsində təhlükəsizliyin təmin edilməsi, şəxslərin müəyyənəşdirilməsi məsələləridir. Nəzərə alsaq ki, elektron kitabxanalar informasiya mübadiləsini təşkil edən mühüm resurslardan biridir, həmin şəbəkələrin yaradılmasında bu texnologiyaların geniş tətbiq imkanlarını müşahidə etmək olar, misal üçün ümumi iş prosedurlarında: avtomatlaşdırılmış işçi yerlərinə və şəbəkə resurslarına yeni texniki imkanlarla avtorizasiyalı giriş, şəxsi məlumatların və ümumilikdə informasiya

təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və s. intellektual tətbiq formalarını müəyyən edir [12]. Başqa rəqəsdən baxsaq elektron kitabxanalarda kommersiya məqsədi ilə elektron biznes və müxtəlif xidmətlərin həyata keçirilməsi, burada şəxsi hesabların qorunması, pul köçürmələrinin daim nəzarətdə olması və s. daxili sosial şəbəkələrin informasiya mübadiləsində, müəllif hüquqlarının qorunmasında geniş tətbiq edilə bilər.

V. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA ELEKTRON KİTABXANA SAHƏSİNDƏ QLOBAL TƏCRÜBƏNİN TƏTBİQİ

Son dövrlərdə Azərbaycanın qlobal informasiya məkanına sürətli inteqrasiyası və informasiya cəmiyyəti quruculuğunun nəticəsi olaraq elektron dövlətin yaradılması, elektron elmin təşəkkülü, intellektual mülkiyyət və digər məsələlərin həlli istiqamətində mühüm addımlar atılır.

Respublikamızda son onillikdə elektron kitabxanalar və ümumilikdə müasir kitabxana-informasiya mühitinin formalaşması sahəsində nəzərə çarparaq addımlar atılmışdır. Bu baxımdan da qeyd edilən vacib istiqamətlərdən biri olan elektron kitabxanaların formalaşması sahəsində əsaslı işlər dövlət başçısı İlham Əliyevin “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətini yaxşılaşdırılması haqqında “20 aprel 2007-ci il sərəncamı və “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” kimi vacib dövlət sənədlərinin qəbul edilməsindən sonra daha intensiv aparılmağa başlanılmışdır. Qlobal təcrübə və standartlara inteqrasiya məsələlərində isə müasir inteqrasiya edilmiş kitabxana idarəetmə sistemlərinin, qərb kataloqlaşdırma qaydalarının tətbiqi, elektron arxivlərin formalaşması istiqamətində mühüm layihələr reallaşdırılır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu prosesdə akademik və elmi kitabxana şəbəkələri daha aktiv iştirak edirlər, nümunə olaraq AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun Elektron Kitabxana Mərkəzi, AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxana, ADA Universteti Kitabxanası və s.

NƏTİCƏ

Məqalədə elektron kitabxanaların formalaşması xronologiyası, elmi araşdırma istiqamətləri, beynəlxalq təcrübə və standartların tətbiqi əks olunmuşdur. Qlobal mühitdə baş verən bu elmi-texniki innovasiyaların Respublikamızda tətbiq perspektivləri isə yeni məqsəd və vəzifələri formalaşdırır. Bu proseslər nəinki texnoloji mühitin dəyişməsi, həmçinin sosial-psixoloji faktorları da gündəmə gətirir. Qeyd edilən məsələlər xüsusilə kadr təminatı çatışmazlıqlarının yaşanması, texniki innovasiyaların inteqrasiyası prosesində yeni biliklərin mənimsənilməsi proseslərində müşahidə edilir. Yaranmış bu kimi çatışmazlıq və baryerləri elektron kitabxananın formalaşmasında əsas baza elementləri olan 1.texniki təminat; 2.riyazi və proqram təminatı; 3.informasiya təminatı; 4.təşkilati təminat və 5.hüquqi təminat məsələlərinin kompleks həlli ilə aradan qaldırmaq olar.

ƏDƏBİYYAT

- [1] “Elektron kitabxanalar: mövcüd vəziyyət və inkişaf perspektivləri” mövzusunda elmi seminar keçirildi - Rasim Əliquliyev, Rasim.az, 2016. www.rasim.az/index.php?option=com_content&task=view&id=110&Itemid=66. [Accessed: 03- Apr- 2016].
- [2] R. Əliquliyev. Dissertasiya işlərinin ilkin müzakirəsi. Elmi seminar, Mövzu: “Yeni nəsil elektron kitabxanaların formalaşması,” AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan, May 15, 2015.
- [3] C. Warwick, M. Terras and J. Nyhan, Digital humanities in practice. London: Facet Publishing in association with UCL Centre for Digital Humanities, 2012
- [4] Webber and A. Peters, Integrated library systems. Santa Barbara, Calif.: Libraries Unlimited, 2010.
- [5] K. N. Badhusha, Digital Library Architecture. New Delhi: Ane India, 2008, 249 p.
- [6] "Bibliotheca - home", Solutions.3m.com, 2016. www.solutions.3m.com/wps/portal/3M/en_US/library-systems-NA/library-technologies/. [Accessed: 03- Apr- 2016].
- [7] L. Chan M., H. Theodora. Cataloging and Classification: An Introduction. Lanham, MD: Scarecrow, 2007, 580 p.
- [8] L. Office, "USMARC and CAN/MARC Become MARC 21", Loc.gov, 2016. www.loc.gov/marc/annmarc21.html. [Accessed: 03- Apr- 2016].
- [9] "British Library, MARC 21 and UKMARC", Bl.uk, 2016. www.bl.uk/bibliographic/nbsils.html. [Accessed: 03- Apr- 2016].
- [10] "Dublin Core Metadata Element Set, Version 1.1", Dublincore.org, 2016. www.dublincore.org/documents/2010/10/11/dces/. [Accessed: 03- Apr- 2016].
- [11] А.И. Башмаков, И.А. Башмаков, Интеллектуальные информационные технологии : Учеб. Пособие. М. : Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2005, 304 с.
- [12] J.R. Vacca, Biometric technologies and verification. Oxford: Elsevier, 2007, 625 p.